

AZJATYCKI SOFT POWER A PRAWO WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

© KATARZYNA GRZYBCZYK

AZJATYCKI SOFT POWER A PRAWO WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

KATARZYNA GRZYBCZYK

Wolters Kluwer

Warszawa 2024

Spis treści

Wstęp 9

Rozdział I **Bruce Lee i hongkońskie filmy akcji** 13

1. Wprowadzenie 15
2. Hongkońskie kino lat 70. 21
3. Ochrona prawna sztuk walki 23
4. Własność intelektualna i sztuki walki 28
5. Wizerunek Bruce’a Lee 32

Rozdział II **Cool Japan – manga, anime, cosplay** 41

1. Wprowadzenie 43
2. Kultura otaku 47
3. Manga 49
4. Anime 60
5. Cosplay 67

Rozdział III **Japońska sztuka współczesna** 69

1. Wprowadzenie 71
2. Ruch superflat 73
3. Yayoi Kusama – najdroższa artystka świata 77
4. Sztuka konceptualna 82
5. Yoshitomo Nara – prawdopodobnie najśłynniejszy żyjący japoński artysta współczesny 86
6. Droit de suite 90
7. Żywe skarby narodowe 94

Rozdział IV Bollywood – kraina inspiracji czy indyjska specyfika? 99

1. Wprowadzenie 101
2. Masala film 104
3. Wpływ filmów Bollywood na modę 106
4. Bollywoodzkie inspiracje 115
5. „Indianizacja” filmów 120

Rozdział V Gry hazardowe w Makau 127

1. Wprowadzenie 129
2. Hazard w Makau 138
3. Reklama gier hazardowych 140
4. Gry hazardowe a prawo własności intelektualnej 142
5. Znaki towarowe 149
6. Miasto – scenografia 151

Rozdział VI Tajwan – demokracja i półprzewodniki 155

1. Wprowadzenie 157
2. Demokracja 160
3. Półprzewodniki 167
4. Piractwo chipowe 172
5. Klimat a produkcja półprzewodników 178

Rozdział VII Mała czerwona kropka – Singapur 181

1. Wprowadzenie 183
2. Edukacja 188
3. Atrakcyjny model biznesowy 191
4. Znaczenie własności intelektualnej 195
5. Finansowanie zabezpieczone własnością intelektualną 199
6. Zakazy 202

Rozdział VIII TikTok – soft power po chińsku? 205

1. Wprowadzenie 207
2. TikTok 213
3. TikTok i spory sądowe 220
4. Krótkie filmiki wideo 226

Rozdział IX Koreańska fala 231

1. Wprowadzenie 233
2. K-drama: seriale, filmy, k-zombies 239
3. K-video games 246
4. K-food i kimchi 253

Rozdział X K-pop i BTS 261

1. Wprowadzenie 263
2. Regulacje prawne k-popu 269
3. Niewolnicze umowy 275
4. BTS 277

Zakończenie 289

Bibliografia 291

Wstęp

Określenie soft power zostało zastosowane przez profesora Uniwersytetu Harvarda Josepha Nye pod koniec lat 80. XX w. Początkowo soft power miała być koncepcją analityczną wypełniającą lukę w sposobie myślenia o władzy, stopniowo jednak nabrała ona politycznego oddźwięku¹. Choć pierwotnym kontekstem była analiza potęgi amerykańskiej (której wieszczono wówczas upadek), to okazało się, że koncepcja soft power zakorzeniła się w stosunkach międzynarodowych i znalazła zastosowanie także poza Stanami Zjednoczonymi.

Soft power polega na zdolności przyciągania i przekonywania do swoich racji, podczas gdy twarda siła opiera się na zdolności do wywierania nacisku. Wyrasta ona zatem z potęgi militarnej lub gospodarczej kraju, zaś miękka siła wynika z atrakcyjności kultury, ideałów politycznych i polityki danego kraju². Soft power opiera się na założeniu, że państwa powinny być proaktywne w zarządzaniu nią, a nie tylko czekać, aż coś się wydarzy: dzięki umiejętnemu wykorzystaniu zasobów kulturowych, wartości i instytucji państwo ma możliwość realizacji agendy w instytucjach międzynarodowych, prezentowania atrakcyjnego modelu gospodarczego lub skuteczniejszego realizowania swoich interesów. Wykorzystanie miękkiej siły opiera się na międzynarodowej wymianie kulturalnej, współpracy i dyplomacji kulturalnej, pomocy gospodarczej i technologicznej, wszystkim, co ma zbudować pozytywny wizerunek kraju i zainteresowanie obcokrajowców³.

¹ J. Nye, *Soft power: the origins and political progress of a concept*, „Palgrave Communications” 2017/3, <https://www.nature.com/articles/palcomms20178>.

² *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, <https://wcfa.harvard.edu/publications/soft-power-means-success-world-politics>.

³ N. Otmazgin, *A Taiwanese soft power?*, Taiwan Insight 16.04.2021, <https://taiwaninsight.org/2021/04/16/a-taiwanese-soft-power/>; N. Otmazgin, *A Taiwanese Soft Power? Contesting Visions*

Początkowo koncepcja soft power spotkała się z niezrozumieniem, żeby nie powiedzieć z niechęcią, zwłaszcza w niektórych kręgach politycznych i wojskowych, głównie dlatego, że była „miękka”. Jednak z czasem zaczęto dostrzegać jej wartość, zwłaszcza w państwach azjatyckich. Docenienie soft power nie oznacza odrzucenia hard power, tego nie zrobi żadne państwo ani żaden polityk. Obecnie w stosunkach międzynarodowych funkcjonuje termin „smart power” (z ang. inteligentna siła) na określenie inteligentnej integracji i łączenia w sieć dyplomacji, obrony, rozwoju i innych narzędzi „twardej” i „miękkiej” siły⁴.

Mimo iż wskazane określenia narodziły się w Stanach Zjednoczonych⁵, to akurat amerykańscy politycy posługują się nimi rzadko w ostatnich czasach, w przeciwieństwie do przywódców azjatyckich, którzy miękką siłą i zarządzanie wizerunkiem państwa postrzegają jako skuteczny sposób na realizację celów polityki zagranicznej, pomoc w zdobywaniu przyjaciół i sojuszników, budowanie zrozumienia dla międzynarodowej pozycji krajów i realizację ich programu⁶. W dobie globalnej informacji miękkie źródła władzy, takie jak kultura, wartości polityczne i dyplomacja, są częścią tego, co buduje wielkie mocarstwo. Wskazuje się, że sukces zależy nie tylko od tego, czyja armia zwycięży, ale także od tego, czyja historia zwycięży⁷.

Rudyard Kipling powiedział kiedyś słynne słowa: „Och, Wschód to Wschód, a Zachód to Zachód i nigdy się nie spotkają”⁸. I choć przez dziesięciolecia była to prawda, to m.in. dzięki soft power Wschód i Zachód zbliżyły się

of Democracy and Culture, International Journal of Taiwan Studies 12.12.2022, <https://brill.com/view/journals/ijts/aop/article-10.1163-24688800-20221285/article-10.1163-24688800-20221285.xml>.

⁴ Pochodzenie terminu „inteligentna moc” jest przedmiotem dyskusji i zostało przypisane zarówno Suzanne Nossel (zastępcą ambasadora Holbrooke’a w ONZ podczas administracji Clintona), jak i Josephowi Nye; zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Smart_power; por. także J.S. Nye, *State Smart Power Strategies* [w:] J.S. Nye, *Soft Power and Great-Power Competition. China and Globalization*, Singapore 2023, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-0714-4_3#citeas.

⁵ Co nie znaczy, że dopiero Amerykanie w XX w. odkryli te narzędzia; posługiwanie się dyplomacją czy wymianą kulturalną znane było od starożytności.

⁶ N. Otmazgin, *A Taiwanese soft power?*, Taiwan Insight...; N. Otmazgin, *A Taiwanese soft power? Contesting...*

⁷ J.S. Nye, *The Rise of China’s Soft Power* [w:] J.S. Nye, *Soft Power and Great-Power Competition. China and Globalization*, Singapore 2023, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-99-0714-4_15.

⁸ R. Kipling, *The Ballad of East and West*, https://www.kiplingsociety.co.uk/poem/poems_eastwest.htm.

do siebie i mają coraz więcej wspólnych płaszczyzn⁹. Dlatego uważam, że warto pilnie obserwować państwa azjatyckie, które stają się lub już są istotnymi graczami na arenie międzynarodowej, niekoniecznie albo nie tylko ze względu na swój potencjał militarny. Udane próby podbicia świata za pomocą swoich pomysłów, modeli, wartości, kultury okazały się dużo bardziej skuteczne niż ciągle powracanie do przeszłości i domaganie się zadośćuczynienia za prawdziwe lub nieprawdziwe krzywdy.

Niniejsze opracowanie skupia się, co do zasady, na jednym elemencie soft power, czyli własności intelektualnej lub szerzej – na dobrach niematerialnych, które są podstawą koncepcji miękkiej siły. Nie ukrywam, że świadoma i celowa polityka państw azjatyckich wykorzystująca własność intelektualną (i ją wzmacniającą), robi na mnie wrażenie, nawet jeśli niekoniecznie jestem odbiorcą określonych dóbr.

Nie oznacza to jednak, że nie dostrzegam odmiennego, niż nasze, podejścia do kwestii takich jak prawa kobiet, mniejszości seksualnych czy religijnych i innych problematycznych zagadnień. Ale nie o tym jest ta książka.

Recenzentem niniejszego opracowania jest Pan Profesor Kamil Zeidler, m.in. dyrektor Centrum Studiów Azji Wschodniej Uniwersytetu Gdańskiego, któremu chciałabym bardzo podziękować za przemiłą recenzję oraz cenne wskazówki merytoryczne. Dzięki nim udało mi się, mam nadzieję, uniknąć „europejskiego egocentryzmu”.

⁹ Nie jest to może dokładnie polska perspektywa, ale na świecie tak właśnie się dzieje.

BRUCE LEE I HONGKOŃSKIE FILMY AKCJI

1. Wprowadzenie

Hongkońskie filmy akcji to gatunek filmowy należący do głównego nurtu kinematografii Hongkongu¹, łączący w sobie elementy typowego kina akcji z chińskimi tradycjami i historią, zwłaszcza zaś z elementami azjatyckich sztuk walki². Choć kino azjatyckie jest dużo bardziej zróżnicowane niż mogłoby nam się wydawać, to w tym miejscu ograniczę się do martial art movies, z których słynął Hongkong.

Pierwszy hongkoński film *Kradzież pieczonej kaczki* (*Tou Shao Ya*) został nakręcony w 1909 r.³, zaś pierwsze kino powstało w 1910 r.⁴ Zważywszy na odległość między krajami azjatyckimi a Europą czy Stanami Zjednoczonymi, ta szybkość rozprzestrzeniania się „nowych technologii” mogłaby dziwić.

¹ Hongkong jest specjalnym regionem autonomicznym, do 1997 r. był kolonią brytyjską. W 1984 r. Chiny zawarły umowę z Wielką Brytanią dotyczącą zasad i warunków powrotu Hongkongu do Chin: do 2047 r. region miał posiadać dużą autonomię we wszystkich sprawach, z wyjątkiem polityki zagranicznej i sił zbrojnych, jednak od 2014 r. autonomia ta jest sukcesywnie ograniczana. To wywołuje liczne i gwałtowne protesty (np. rewolucja parasolek czy długotrwałe demonstracje studentów w 2019 i 2020 r. oraz rozwój ruchów separatystycznych i antychińskich), zaś ze strony chińskiej coraz większe ograniczanie swobód obywatelskich; por. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hongkong;3912587.html>; https://en.wikipedia.org/wiki/Hong_Kong.

² Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Hong_Kong_action_cinema.

³ W Polsce pierwszy film pt. *Powrót birbanta* został wyprodukowany przez Kazimierza Prószyńskiego w 1902 r. (por. *Pierwszy polski film fabularny na otwarcie 44. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni*, <http://www.nckf.pl/aktualnosci/pierwszy-polski-film-fabularny-na-otwarcie-44-festiwalu-polskich-filmow-fabularnych-w>), choć niektórzy wskazują jako pierwszy zachowany film *Pruska kultura* z 1908 r. w reżyserii Mordechaja Towbina (por. K. Kusina, *Najważniejsze filmy w historii polskiego kina 1908–1939*, 18.12.2018, <https://kusinakulture.pl/najwazniejsze-filmy-w-historii-polskiego-kina-1908-1939/>); por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kinematografia_polska.

⁴ Pierwsze kino w Polsce „Gabinet Iluzji” założone zostało przez braci Krzemińskich w 1899 r. przy ul. Piotrkowskiej 120 i było to drugie kino na świecie, po braciach Lumiere; por. *W Łodzi reaktywowano pierwsze kino w Polsce*, 25.01.2016, <https://pisf.pl/aktualnosci/w-lodzi-reaktywowano-pierwsze-kino-w-polsce/>.

Położenie Hongkongu, <https://www.beautifulholidays.com.au/asia/china/hong-kong.html>

Wskazuje się jednak na splot sprzyjających okoliczności geopolitycznych, które umożliwiły rozwój kina hongkońskiego, takich jak położenie geograficzne (szlak morski i port międzynarodowy) oraz przyptywy (fale) ludności z różnych stron Azji będące wynikiem istotnych wydarzeń i zmian historycznych⁵. Hongkong stał się miejscem otwartym na nowe idee i kosmopolitycznym, i takim do niedawna pozostawał.

Chociaż przez lata produkowano tam filmy historyczne, melodramaty oraz adaptacje oper, to za szczególnie istotne i mające wpływ na całą światową kinematografię uważane są filmy wuxia pian, które zaczęły rozwijać się w latach 50. i 60. XX w.⁶ Określenie „wuxia” (武俠) dosłownie oznacza „bohaterów sztuk walki” i odnosi się do gatunku chińskiej literatury fantasy opowiadającej o przygodach mistrzów sztuk walki w starożytnych

⁵ A.A. Wycisk, *Między sztuką a polityką: kino chińskie, kino hongkońskie*, „Pisma Humanistyczne” 2013/9, s. 281–296, http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pisma_Humanistyczne/Pisma_Humanistyczne-r2013-t9/Pisma_Humanistyczne-r2013-t9-s281-296/Pisma_Humanistyczne-r2013-t9-s281-296.pdf.

⁶ A.A. Wycisk, *Między sztuką...*, s. 283.

Chinach⁷. Opowieści wuxia stały się popularne w X w. n.e. Mówią o bohaterach pochodzących z niższych klas społecznych, ponieważ w przeciwieństwie do Japonii, w której tylko samurajowie mogli nosić miecz, w Chinach mógł nim władać każdy⁸. Wędrujący bohaterowie w wuxia fiction byli nie tylko silni i zręczni, ale ciążył na nich obowiązek naprawienia krzywd, zwłaszcza w sytuacjach tragicznych i niebezpiecznych. Kodeks rycerski wymagał, by walczyli o prawość, unicestwiali prześladowców i mścili się za przeszłe występki. Chińskie tradycje xia można porównać do kodeksów wojennych z innych kultur, takich jak np. bushidō samurajów japońskich⁹.

Chociaż wuxia należy zasadniczo do literatury fantasy, to dzięki swojej popularności przeniknął on także do innych form sztuki, takich jak chińska opera, filmy, seriale telewizyjne, a nawet gry wideo. Stał się on istotną częścią kultury popularnej w wielu chińskojęzycznych społecznościach na całym świecie¹⁰. Mimo iż w Chińskiej Republice Ludowej wuxia został zakazany jako zbyt gwałtowny, antykonfucjański i nadmiernie mistyczny, przetrwał na obszarach chińskojęzycznych – na Tajwanie i właśnie w Hongkongu, zaś cenzura rządowa sprawiła, że stał się on jeszcze bardziej atrakcyjny. W miejscach takich jak Hongkong, gdzie pisarze mogli swobodnie pisać, czasami używali wuxia jako platformy do krytykowania polityki i społeczeństwa¹¹.

Natomiast określenie „wuxia pian” oznacza „filmy o mistrzowskiej walce”. Pierwszym filmem z tego gatunku był *Romance of the West Chamber*

⁷ Por. na temat różnic między określeniami używanymi dla określenia filmów z gatunku „azjatyckie sztuki walki” L. Hunt, *Introduction* [w:] L. Hunt, *Wuxia Fictions: Chinese Martial Arts in Film, Literature and Beyond*, s. 1–7, <https://www.brunel.ac.uk/creative-writing/research/entertext/documents/entertext061/ET61WuxIntroED.pdf>.

⁸ D. Bordwell, *HK Martial Arts Cinema*, https://journeyeast.tripod.com/wuxia_pian.html.

⁹ „Wuxia to moralna sprawiedliwość, która funkcjonuje poza imperialną lub rządową sprawiedliwością lub w przypadku jej braku. Gatunek wuxia dba o porywających outsiderów, którzy działają poza granicami państwa. Opowiadają się za sprawiedliwością i nie żądają odszkodowania. Wojownik wuxia pomaga biednym cywilom, działa na rzecz poprawy społeczeństwa i naprawia krzywdy, których nie może zapewnić normalny system. Robi to anonimowo. Najbliższym angielskim bohaterem wuxia nie jest Sir Lancelot, ale Robin Hood, a nawet Batman”, <https://en.wikipedia.org/wiki/Wuxia>; por. *Deadlier than the male: Female warriors in Chinese wuxia*, BBC Arts 21.01.2016, <https://www.bbc.co.uk/programmes/articles/ttVlgB8Z4Rn0LZrhLSV2WT/deadlier-than-the-male-female-warriors-in-chinese-wuxia>.

¹⁰ Z. Ying, *Wuxia goes west: Chinese fantasy novels find foreign fans*, China Plus 8.05.2017, <http://chinaplus.cri.cn/news/china/9/20170508/4244.html>.

¹¹ Sara K., *Wuxia, a key to Chinese language and culture*, <https://www.hackingchinese.com/wuxia-a-key-to-chinese-language-and-culture/>.

Kadr z filmu *Romans w Zachodniej Komnacie*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Romance_of_the_Western_Chamber_-_moviescene_-_1927.jpg

z 1927 r., wyprodukowany w Szanghaju. Jest to adaptacja utworu literackiego z licznymi, wyszukanymi, jak na tamte czasy, efektami specjalnymi (akrobacje wspomagane drutem i trampoliną) i choreografią walk inspirowaną operą pekińską¹².

Sukces tego filmu zrodził wkrótce naśladowców, którzy łączyli przygody amerykańskiego gwiazdora tamtych czasów Douglasa Fairbanka¹³ z chińską klasyką literacką i elementami sztuk walki. Utworem kanonicznym dla gatunku wuxia pian stało się *Spalenie Świątyni Czerwonego Lotosu* z 1928 r. dzięki historii walczących szkół sztuk walki, swobodnemu wykorzystaniu efektów specjalnych i obecności kobiet wojowniczek¹⁴. Zwłaszcza ten ostatni element wuxia pian może być zaskakujący dla zachodniego odbiorcy,

¹² *Wu xia pian*, <http://www.filmreference.com/encyclopedia/Independent-Film-Road-Movies/Martial-Arts-Films-WU-XIA-PIAN.html>.

¹³ Douglas Elton Fairbanks, nazywany królem Hollywood (ur. 23.05.1883 r., zm. 12.12.1939 r.), to amerykański aktor, scenarzysta, reżyser i producent, najbardziej znany ze swoich zawadiackich ról w niemych filmach, w tym *The Thief of Bagdad* (Złodziej z Bagdadu), *Robin Hood* i *The Mark of Zorro* (Znak Zorro) czy *The Three Musketeers* (Trzej muskietierowie), https://en.wikipedia.org/wiki/Douglas_Fairbanks.

¹⁴ Film ten wskazywany jest także jako najdłuższa chińska produkcja filmowa – pierwotnie film miał być wyświetlony w całości, ale ostatecznie zdecydowano się podzielić go na 18 części wyświetlanych w kinach co dwa miesiące. Emisja wszystkich epizodów tej monumentalnej produkcji trwała trzy lata. Por. A. Gaafar, *Najdłuższe filmy w historii*, 22.03.2017, <https://film.org.pl/a/ranking/zestawienie-najdluzszych-filmow-w-historii-105370/>.

gdyż kobiety w istotnych rolach wojowniczek raczej wymykają się nam ze stereotypowego poglądu na temat Azjatek¹⁵.

Wuxia pian weszły do kinematografii hollywoodzkiej (zatem chyba można powiedzieć światowej) w 2000 r. za sprawą reżysera Anga Lee¹⁶ i fantastycznego (dosłownie i w przenośni) filmu *Przyczajony tygrys, ukryty smok*. Potem były inne ciekawe produkcje, jak *Bohater* z 2003 r., *Dom Latających Sztyletów* z 2004 r. czy *Kłótnia Żółtego Kwiatu* z 2006 r., wszystkie w reżyserii Yimou Zhanga¹⁷. Wydaje się jednak, że nakręcenie poruszającego wuxia pian wymaga posiadania „ducha” wu, w przeciwnym wypadku czegoś brakuje. Widać to na przykładzie niezbyt udanej próby podjęcia wyzwania przez amerykańskiego reżysera Roba Minkoffa i jego filmu *Zakazane Królestwo* z 2008 r. (z Jackie Chanem).

Natomiast doceniono wierność idei wuxia w animacji *Kung Fu Panda* wytwórni DreamWorks, opartej na medialnej franczyzie¹⁸. Zespół twórców spędził wiele czasu, studiując chińskie dzieła sztuki, architekturę, lalkarstwo cieni i wiele innych elementów kulturowych, zaś animatorzy wzięli nawet udział w zajęciach kung fu, aby poczuć, w jaki sposób postacie powinny się poruszać i walczyć. Ten szacunek i dbałość o szczegóły były chwalone również w Chinach¹⁹. Doceniono także przesłanie moralne odpowiadające idei wuxia: główną ideą filmu jest to, że „nie ma żadnego sekretnego składnika” bycia mistrzem czegoś, nie istnieje jakiś wybraniec, który jest obdarzony szczególnym darem, talentem. Bohaterem może zostać każdy, bez względu na to, skąd pochodzi, jeśli jest pokorny, szczery, miły i pełen szacunku²⁰.

¹⁵ S. Ngo, *The Representation of Women/Women Warriors in Zhang Che's Wuxia pian* [w:] *The Asian Conference on Arts & Humanities 2013. Official Conference Proceedings 2013*, s. 738 i n., https://www.academia.edu/5562237/The_Representation_of_Women_Women_Warriors_in_Zhang_Che_s_Wuxia_pian;Deadlier_than_the_male...

¹⁶ Amerykański reżyser filmowy urodzony na Tajwanie, laureat Oscara w kategorii najlepszy film nieanglojęzyczny *Przyczajony tygrys, ukryty smok* (2000) oraz dwóch Oscarów za reżyserię filmów: *Tajemnica Brokeback Mountain* (2005) i *Życie Pi* (2012), por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ang_Lee.

¹⁷ Zob. <https://en.wikipedia.org/wiki/Wuxia>.

¹⁸ *Kunf Fu Panda and Wuxia*, Fairossa Cyber Library 7.07.2008, <https://fairrosa.com/2008/07/07/kung-fu-panda-and-wuxia/>.

¹⁹ E. Krell, *The Genius of 'Kung Fu Panda'*, 10.02.2021, <https://movies.mxdwn.com/feature/the-genius-of-kung-fu-panda/>.

²⁰ E. Krell, *The Genius...*

Kung Fu Panda z przyjaciółmi, <https://shawnliv.com/top-10-memorable-quotes-for-kungfu-panda/>

Na marginesie jedynie, by zakończyć wątek zachodnich produkcji opartych na wuxia, należy wskazać trylogię *Matrix*, która także ma być inspirowana tym gatunkiem oraz filmami sztuk walki. I nie chodzi jedynie o choreografię, elementy wskazanych sztuk, akrobacje, ale także o przejęcie charakterystycznego bohatera („hero”) wuxia, który wcale nie jest (a może jest?) wybrańcem²¹. Należy także odnotować istnienie gier wideo wuxia, komiksów oraz całego fandomu Wuxia World²².

Jednak wuxia pian nie powinny być mylone z filmami sztuk walki, w tym z filmami kung fu. O ile „wuxia” i „kung fu” to określenia wskazujące na gatunek filmowy, o tyle nazwa „film sztuk walki” (ang. martial arts film) oznacza każdy rodzaj filmu zawierającego sztuki walki, zarówno chińskie, koreańskie, japońskie, ale także tajskie czy pochodzące z innych państw azjatyckich. Co prawda kung fu wyewoluowały z wuxia, ale ostatecznie wykształciły własny styl i sposób rozwoju²³.

²¹ Por. T. Iles, *The Matrix and the Subversion of Wu xia: Reasserting the Hollywood Ideological Hegemony*, <https://www.nottingham.ac.uk/scope/documents/2007/may-2007/iles.pdf>.

²² Zob. <https://www.wuxiaworld.com/>.

²³ S. Teo, *Chinese Martial Arts Cinema. The Wuxia Tradition*, Edinburgh 2013, <https://www.eupublishing.com/userimages/ContentEditor/1454406911605/Chinese%20Martial%20Arts%20Cinema%20Sample.pdf>.

2. Hongkońskie kino lat 70.

Za pierwszy w historii film o sztukach walki uznaje się zaginiony dwuczęściowy obraz z 1938 r. *Przygody Fong Sai-Yuka*, chociaż w dużej mierze przejął on charakterystyczne cechy wuxia (zwłaszcza sceny walki), nieznacznie je modyfikując i usuwając elementy magiczne²⁴.

I dopiero film *Historia Huang Fei-honga*, oparty na prawdziwych walkach stoczonych przez Wong Fei-hunga²⁵, mistrza hung gar²⁶, przyczynił się do wypracowania własnej techniki walki przez kino kung fu. Od 1948 r. w Hongkongu nakręcono 89 filmów o Wong Fei-hungu (zagrał go m.in. Jackie Chan) oraz trzy serie telewizyjne²⁷.

Od początku lat 70. zaczęto w Hongkongu produkować filmy kung fu w języku mandaryńskim²⁸, co przyczyniło się do popularyzacji gatunku przede wszystkim w Azji, ale także w Stanach Zjednoczonych i Europie, choć tu przeważnie klasyfikowane były jako filmy klasy B. Filmem, który zapoczątkował boom na filmy kung fu, był *Chiński bokser* z 1970 r., wyreżyserowany przez Jimmy'ego Wang Yu, chociaż największy wkład w rozwój gatunku mają bracia Shaw, założyciele Shaw Brothers (HK) Ltd., największej wytwórni filmowej w Hongkongu, działającej od 1925 do 2011 r.²⁹ To oni

²⁴ N. Grey, *A History of Kung Fu Movies. Part 1: From Chinese Opera To The Birth Of Kung Fu*, 25.01.2021, <https://25yearsatersite.com/2021/01/15/a-history-of-kung-fu-movies-part-1-from-chinese-opera-to-the-birth-of-kung-fu/>.

²⁵ Wong Fei-hung (1847–1924), chiński mistrz sztuk walki, lekarz, akupunkturzysta i rewolucjonista, najbardziej ulubiony bohater ludowy Chińczyków na całym świecie, którego postać pojawiała się w wielu filmach i serialach telewizyjnych. Uważany był za eksperta w stylu hung gar, stał się symbolem sprawiedliwości, honoru i nacjonalistycznej dumy. Por. *Wong Fei Hung through the years*, The Strait Times 26.11.2014, <https://www.straitstimes.com/lifestyle/entertainment/wong-fei-hung-through-the-years>.

²⁶ Hung gar to tradycyjny chiński system sztuk walki, najbardziej rozpowszechniony z pięciu dominujących systemów południowych. Pochodzi od „walczących mnichów” z pierwszej świątyni Shaolin w prowincji Henan. System Shaolin wywodzi się z buddyzmu Chuan (Zen) będącego połączeniem buddyzmu Dharmy i taoizmu. Już w 500 r. n.e. Da Mo, legendarny Bodhidharma, nauczał mnichów ćwiczeń oddechowych (qi gong). Pomogło im to poprawić zdrowie fizyczne, dzięki czemu mogli znieść dłuższe okresy medytacji. Ćwiczenia oddechowe przekształciły się w płynny system samoobrony, oparty na imitacji ruchów zwierząt: tygrysa, białego żurawia, smoka, węża i lamparta. Por. *The History of Hung Gar*, <http://www.calvinchin.com/hung-gar-kung-fu>.

²⁷ Zob. https://military.wikia.org/wiki/Wong_Fei-hung.

²⁸ Język urzędowy Chińskiej Republiki Ludowej.

²⁹ W 1925 r. trzech braci Shaw – Runje, Runme i Runde – założyło firmę Tianyi Film Company (zwaną także Unique) w Szanghaju oraz bazę dystrybucji filmów w Singapurze. Ta ostatnia została zniszczo-

zatrudniali najważniejszych reżyserów martial movies art, takich jak King Hu, Chang Cheh, Lau Kar-leung i P. Ramlee. Chang Cheh i King Hu byli prawdziwymi mistrzami kung fu, przy czym pierwszy był spadkobiercą tradycji klasztoru Shaolin (twarde, siłowe techniki), natomiast King Hu posługiwał się technikami klasztoru z góry Wudang (raczej unikanie niż atak)³⁰. Ich własne podejście i umiejętności przełożyły się na stylistykę tworzonych filmów: pierwszy pokazywał silnych i brutalnych mężczyzn, koncentrując się na braterstwie i motywie zemsty, podczas gdy drugi portretował zdolne kobiety, zwykle uwikłane w jakiś romans³¹.

Filmy wyprodukowane przez Shaw Brothers Studio były niezwykle popularne wśród chińskiej społeczności w Hongkongu i Azji Południowo-Wschodniej, wywarły także pewien wpływ na zachodnich twórców filmowych, np. Quentina Tarantino, który złożył niejako hołd studiu, wyświetlając jego logo w czołówce swoich filmów *Kill Bill*: część 1 i 2 oraz inspirować się stylami/elementami niektórych ich filmów³².

Natomiast od 1973 r., gdy hongkoński film *Five Fingers of Death*, pierwszy obraz kung fu, został rozpowszechniony przez głównego dystrybutora w Stanach Zjednoczonych, miłością do tego gatunku zapalali Afroamerykanie, dla których „Bruce Lee był prawdopodobnie największą afroamerykańską gwiazdą lat 70.”³³. Przyczyny tego zainteresowania wynikają być może z tego, że były to jedne z niewielu filmów z nie-białymi bohaterami, zaś dumne postawy wojowników kung fu silnie rezonowały z oczekiwaniami Afroamerykanów i ruchami społecznymi w tamtym okresie³⁴.

na w 1937 r. podczas inwazji japońskiej, ale bracia zdołali rozwinąć oddział w Hongkongu, nazwany później Shaw Brothers Studio. W latach 60. XX w. bracia Shaw założyli Movietown, niegdyś największe prywatne studio filmowe na świecie, https://en.wikipedia.org/wiki/Shaw_Brothers_Studio.

³⁰ A.A. Wycisk, *Międzysztuką a polityką: kino chińskie, kino hongkońskie*, „Pisma Humanistyczne” 2013/9, s. 281–296, http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pisma_Humanistyczne/Pisma_Humanistyczne-r2013-t9/Pisma_Humanistyczne-r2013-t9-s281-296/Pisma_Humanistyczne-r2013-t9-s281-296.pdf.

³¹ Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Shaw_Brothers_Studio.

³² Zob. https://wiki.tarantino.info/index.php/Shaw_Brothers.

³³ P. Hoad, *Why Bruce Lee and kung fu films hit home with black audiences*, The Guardian 18.07.2012, <https://www.theguardian.com/film/filmblog/2012/jul/18/bruce-lee-films-black-audiences>.

³⁴ EJ The Writer, *Real Recognize Real: Black People and Kung Fu Cinema*, 10.03.2017, <https://medium.com/@ejtanner/real-recognize-real-black-people-and-kung-fu-cinema-1d24e02a6152>.

Logo The Shaw Brothers, wzorowane na Warner Brothers, oraz logo w czołówce *Kill Bill*, <https://www.pinterest.es/pin/15621929928215231/>, https://en.wikipedia.org/wiki/Shaw_Brothers_Studio

Popularność filmów kung fu w Stanach Zjednoczonych utrzymywała się do lat 80., kiedy to pojawiły się filmy o wojownikach ninja. W kulturze popularnej filmy z tamtej epoki były potocznie znane jako kung fu theatre lub black belt theatre³⁵.

3. Ochrona prawna sztuk walki

Sztuki walki, podobnie jak większość dyscyplin sportowych, nie są objęte ochroną autorską, choć w kontekście niniejszego opracowania taka konkluzja wymaga rozwinięcia i sprecyzowania. Rywalizacja sportowa czy amatorskie uprawianie sportu nie jest działalnością twórczą, angażującą wyobraźnię, lecz zaplanowaną aktywnością o charakterze utylitarnym, przewidywalną i powtarzalną, pozbawioną swobody twórczej, zaś rezultat takiej aktywności raczej trudno uznać za dobro własności intelektualnej. Wydaje się zresztą, biorąc pod uwagę znikomą liczbę orzeczeń dotyczących ochrony prawnoautorskiej działalności sportowej, że ta kwestia nie budzi większych wątpliwości także wśród samych sportowców (zawodników). W jednym z głośniejszych orzeczeń Sąd Apelacyjny Stanów Zjednoczonych dla Dziewiątego Obwodu uznał, że sekwencja pozycji jogi nie może być objęta ochroną prawnoautorską, gdyż jest objęta wyłączeniem

³⁵ Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Hong_Kong_action_cinema.

art. 17 § 102 (b) Kodeksu Stanów Zjednoczonych, który wyraźnie wyklucza ochronę „jakiegokolwiek idei, procedury, procesu, systemu, metody działania, koncepcji, zasady lub odkrycia, niezależnie od formy, w jakiej jest opisana, wyjaśniona, zilustrowana lub zawarta w takiej pracy”³⁶. Chociaż powód podkreślał atrybuty estetyczne sekwencji asan, Sąd uznał, że jest ona ideą, procesem lub systemem zaprojektowanym w celu poprawy zdrowia. Prawa autorskie chronią tylko wyraz tej idei – słowa i obrazy użyte do opisanie sekwencji – a nie pomysł samej sekwencji. Ponieważ zaś jest niechronioną ideą, to tym bardziej nie może być chroniona jako „kompilacja” lub „utwór choreograficzny”³⁷.

Podobnie orzekł sąd amerykański w innej sprawie dotyczącej systemu Shaolin-Do, tradycyjnej sztuki walki, składającej się z ponad 50 stylów i 900 form, określanej mianem najbardziej kompletnego i wszechstronnego systemu sztuk walki na świecie³⁸. Sieć szkół Shaolin-Do została założona w Stanach Zjednoczonych przez arcymistrza Sin Kwang Thé w latach 60. XX w. i istnieje do dzisiaj. System Shaolin-Do obejmuje serię ruchów i ćwiczeń, które są wykonywane w określony sposób i w określonej kolejności, wybranej przez mistrza Thé, który nagrał wskazany system na nośniku wizualnym około 1980 r. Wideo zostało przesłane do Urzędu Praw Autorskich Stanów Zjednoczonych (Copyright Office) w celu uzyskania ochrony autorskoprawnej, potwierdzonej certyfikatem rejestracji praw autorskich nr PAu-1-493-404³⁹. Jednak przedmiot tej ochrony okazał się być sporny

³⁶ Bikram's Yoga College v. Evolution Yoga, No. 13–55763, 9th Cir. 2015, <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/13-55763/13-55763-2015-10-08.html>.

³⁷ Por. szerzej K. Grzybczyk, *Rozrywki XXI wieku a prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2020, s. 200.

³⁸ Przez kontynuatorów (por. *A Brief History of Shaolin-Do*, <http://www.shaolin-do.com/history.php>). Czy tak jest rzeczywiście? Opinie są różne (por. *Shaolin Do – Frauds of a Feather. Shaolin Do... Faux Kung Fu of Sin Kwang The*, 3.01.2016, <http://shaolinfault.blogspot.com/2016/01/shaolin-do-frauds-of-feather.html>).

³⁹ Do momentu przystąpienia Stanów Zjednoczonych do Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 1886 r. istniał następujący system rejestracyjny: aby uzyskać ochronę, należało spełnić określone przesłanki, m.in. dostarczyć utwór do Urzędu Praw Autorskich (Copyright Office) i uiścić odpowiednią opłatę. Urząd był częścią Biblioteki Kongresu od 1870 r. i został uznany przez Kongres za odrębny dział Biblioteki w 1897 r. Urząd ten rejestruje roszczenia dotyczące praw autorskich, rejestruje informacje o posiadaniu praw autorskich, udziela informacji opinii publicznej oraz wspiera Kongres w kwestiach związanych z prawami autorskimi. Zatem chociaż po przystąpieniu do ww. konwencji rejestracja nie jest przesłanką powstania ochrony, to Urząd wciąż funkcjonuje, zaś zarejestrowanie utworu wzmacnia ochronę na terytorium Stanów Zjednoczonych. Por. <https://www.copyright.gov/about/>.

po jakimś czasie. W 2011 r. do sądu w centralnym okręgu Kalifornii wpłynął pozew Sin Kwang Thé przeciwko jednemu z uczniów szkoły, któremu zarzucono naruszenie praw autorskich do Shaolin-Do, naruszenie praw do znaku towarowego, ustawy o znakach towarowych⁴⁰, nieuczciwej konkurencji zgodnie z kodeksem stanu Kalifornia, prawa do prywatności i naruszenie postanowień umowy⁴¹. Pomijając pozostałe zarzuty, dla niniejszego tematu istotna jest ocena dokonana przez sędziego Kinga dotycząca praw autorskich do systemu Shaolin-Do: „istnieją poważne wątpliwości co do ważności i/lub zakresu praw autorskich Powoda [czyli Sin Kwang Thé – uzup. moje]. Ponieważ Powód przyznaje, że poszczególne ruchy sztuk walki nie podlegają prawom autorskim, każda sekwencja musi mieć przynajmniej minimalną oryginalność, aby podlegała ochronie, jednak nie można dokładnie określić, które sekwencje są objęte prawami autorskimi. Powód złożył kopię płyty DVD, która została zdeponowana w Urzędzie Praw Autorskich. Adwokat Powoda wyjaśnił w argumentacji ustnej, że Powód twierdzi, że posiada prawo autorskie do poszczególnych sekwencji zawartych na DVD, w przeciwieństwie do całej zawartości DVD jako jednej długiej, pojedynczej sekwencji. Jednak nawet po wielokrotnym obejrzeniu DVD nie jesteśmy w stanie dokładnie określić, gdzie kończy się jedna sekwencja, a zaczyna druga, a Powód nie przedstawił wyjaśnienia w tej kwestii podczas argumentacji ustnej. Ponieważ nie jesteśmy w stanie dokładnie określić, gdzie zaczyna się i kończy każda sekwencja, nie jesteśmy również w stanie ocenić oryginalności wyboru i kolejności tych ruchów, co jest jedynym elementem pracy Powoda, który może podlegać ochronie. Ponadto, ponieważ praca Powoda składa się z kombinacji elementów niechronionych, odznaczających się minimalną oryginalnością, wszelka ochrona, z której korzysta Powód, jest słaba i chroni tylko przed praktycznie identycznym kopiowaniem. [...] Ponieważ nie jesteśmy w stanie dokładnie określić, które sekwencje są objęte prawami autorskimi, nie jesteśmy również w stanie określić, czy

⁴⁰ Ustawa o znakach towarowych z 1946 r. (Lanham Act) to federalne prawo regulujące znaki towarowe, znaki usługowe i nieuczciwą konkurencję. Wyznacza procedury federalnej rejestracji znaków towarowych, określa, kiedy uprawnieni z rejestracji znaków towarowych mogą żądać ochrony sądowej, oraz ustanawia inne wytyczne i środki zaradcze dla właścicieli znaków towarowych; por. <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/content/lanham-act.html>.

⁴¹ S. Browning, *The Sin The' Investigation: Transcripts and BS*, Bullshido 3.05.2012, <https://www.bullshido.net/forums/forum/main-discussion-forums/martial-arts-bs-fraud-investigations-chi-etc/118497-the-sin-the-investigation-transcripts-and-bs>.

sekwencje te zostały skopiowane przez pozwanych⁴². A zatem, zgodnie z tym orzeczeniem, w przypadku gdy poszczególne elementy sztuki walki są niechronione prawem autorskim (a nie są), oryginalność może przejawiać się jedynie w doborze i układzie kolejnych elementów. I to na powodzie spoczywa obowiązek wykazania istnienia takich sekwencji i ich oryginalności.

Jednakże w odniesieniu do sztuk walki, w tym także kung fu wykorzystywanego w filmach hongkońskich, sprawa braku ochrony wydaje się być mniej oczywista. O ile pojedyncze ruchy czy figury nie mogą być chronione, o tyle określony układ być może tak, zwłaszcza wówczas, gdy nie chodzi o walkę jako taką (w sensie pojedynku, bójka), ale o „choreografię”, spójne zestawienie ruchów czy pozycji. W literaturze zauważono, że niektóre techniki walki są nastawione jedynie na szybkie i skuteczne wyeliminowanie przeciwnika (np. krav maga⁴³), inne łączą ze sobą elementy światopoglądu i stylu życia i ich celem jest doskonalenie duchowe uczniów (np. aikido, karate), są też takie, których elementem jest taniec, na przykład capoeira, co mogłoby ewentualnie stanowić podstawę do zakwalifikowania ich jako utworów choreograficznych lub pantomimicznych⁴⁴. Zatem tam, gdzie dobór ruchów nie jest efektem tylko skuteczności/efektywności, ale uwzględnia także „piękno”, zamysł twórczy – ochrona autorskoprawna nie jest wykluczona.

W przypadku azjatyckich sztuk walki, które powstały w klasztorach dawno temu, niezależnie od ich kwalifikacji prawnej i tak w większości wypadków znajdują się one w domenie publicznej, choć można się także zastanawiać, czy nie stanowią one dzieł folkloru lub sztuki ludowej, tym bardziej że rzeczywiście sztuki walki raczej mają proveniencję ludową. Co prawda nie zmieniałoby to ich statusu, ale mogłoby pociągać za sobą inne konsekwencje prawne⁴⁵.

⁴² Zob. https://www.pacermirror.com/public/case/670844/Sing_Kwang_The_v_Jacob_Rydberg_et_al.

⁴³ I dlatego nie jest nazywana sztuką walki, ale systemem walki.

⁴⁴ Tak K. Felchner, *Choreografia i pantomima w prawie autorskim – zagadnienia wybrane*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2007/3–4, s. 7 i n., <http://transformacje.pl/wp-content/uploads/2009/01/felchner.pdf>.

⁴⁵ W polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych chociaż folklor i tradycja jako takie nie są objęte ochroną autorskoprawną, to już wykonania dzieł sztuki ludowej mogą być chronione jako artystyczne wykonania na podstawie art. 85.

Pięć zwierząt kung fu, znanych również jako formy pięści kung fu, <http://myartoffighting.blogspot.com/2017/01/the-5-animals-of-kung-fu.html?m=1>

Nawet jednak, jeśli przyjmiemy, że kung fu, karate, jujitsu i inne sztuki walki nie są chronione prawem autorskim, o tyle konkretne układy wykorzystane w filmie i wykonywane przez aktorów (czyli artystów wykonawców, a nie sportowców czy kaskaderów) mogłyby być. Mam na myśli oczywiście widowiskowe sekwencje, będące czymś więcej niż tylko serią wyuczonych ruchów, odznaczające się oryginalnością i indywidualnym charakterem, zaś w przypadku aktorów – artyzmem. Takie układy w filmach kung fu czy na reżyserowanych pokazach mogłyby korzystać z ochrony jak utwory choreograficzne albo pantomimiczne, albo też jako utwory „nienazwane”, opierając się na ogólnych przesłankach ochrony⁴⁶.

⁴⁶ Takiej możliwości nie wykluczał także K. Felchner, *Choreografia...*, s. 26 i n.

4. Własność intelektualna i sztuki walki

Chociaż ochrona autorskoprawna sztuk walki jest, jak wskazałam, wątpliwa, to nie oznacza, że nie pozostają one w zasięgu zainteresowania prawa własności intelektualnej, chociaż czasem pośrednio. Niewielu by się chyba spodziewało, że o legendarny klasztor Shaolin, o 1500-letniej tradycji, miejsce, w którym został opracowany jeden z najstarszych, największych i najbardziej znanych stylów kung fu (wushu)⁴⁷, okaże się dobrze prosperującą firmą, udającą przybytek duchowy, na czele której stoi Shi Yongxin, znany także jako prezes mnich (CEO monk)⁴⁸. Zmiana kursu nastąpiła, gdy pod koniec lat 90. pozwał on producenta „kiełbasek z Shaolin” i wygrał proces. Założył wówczas Henan Shaolin Temple Industrial Development Co., której głównym celem jest ochrona praw własności intelektualnej świątyni. Chodzi zarówno o unieważnianie rejestracji znaków towarowych zawierających słowo „Shaolin”, jak i o rejestrację własnych znaków, na całym świecie⁴⁹. To jednak nie wszystko – Shi Yongxin, który w przeciwieństwie do mnichów tybetańskich dobrze się dogaduje z władzami chińskimi, uzyskał od władz prowincji prawo do sprzedaży biletów do klasztoru oraz utworzył Shaolin Kung Fu Monk Korps – zespół wędrujący po świecie z wielkim show opartym na sztuce walki⁵⁰. Zawarł także umowę z producentem programów telewizyjnych na wyprodukowanie formatu telewizyjnego „Kungfu Star” wzorowanego na amerykańskim „Idolu”. Opat podjął również starania zmierzające do wybudowania ekskluzywnego kompleksu turystycznego Shaolin Village w Australii (medytacja, sztuki walki, rozrywka i luksus), choć chyba nie wszystko poszło zgodnie z planem⁵¹.

⁴⁷ Por. chińskie powiedzenie „Wszystkie sztuki walki pod niebem wywodzą się z Shaolin”; por. https://en.wikipedia.org/wiki/ShaoLin_Kung_Fu.

⁴⁸ Zaznaczam, że wszelkie podobieństwa i skojarzenia są niezamierzone, choć nie nieuprawnione.

⁴⁹ *Shaolin monks in hand-to-hand copyright battle*, ChinaDaily.com.cn 28.09.2004, https://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-09/28/content_378376.htm.

⁵⁰ *Finansowe i wstydlive sekrety klasztoru Shaolin*, Rzeczpospolita 11.04.2016, <https://www.rp.pl/Finanse/304119820-Finansowe-i-wstydlive-sekrety-klasztoru-Shaolin.html>.

⁵¹ Jak można się chyba spodziewać, dosięgnęły go zarzuty dotyczące defraudacji pieniędzy, życia niezgodnego z nauką buddyzmu i wreszcie natury seksualnej. Por. szerzej na temat historii: C. Beam, *The Rise and Fall of Shaolin's CEO Monk*, Bloomberg Businessweek 29.12.2015, <https://www.bloomberg.com/news/features/2015-12-28/the-rise-and-fall-of-shaolin-s-ceo-monk>.

Ostatnia dotychczas sprawa związana z naruszeniem praw do znaków towarowych świątyni Songshan Shaolin dotyczyła krajowego producenta odzieży Semir, który wypuścił na rynek nową linię ubrań – w tym bluzy z kapturem – z napisem „SHAOLIN KONG FU”. Szybka interwencja mniichów spowodowała usunięcie towarów z oferty sklepów internetowych, ale za to rozbudziła dyskusję w chińskich mediach społecznościowych na temat korzystania z praw własności intelektualnej przez instytucje religijne. Opinie były podzielone: niektórzy wspierali świątynię, podczas gdy pozostali argumentowali, że angażowanie się w spory o naruszenie praw własności intelektualnej dla uzyskania komercyjnych korzyści nie przystoi buddyjskiej organizacji. Co ciekawe, pojawiły się także głosy, że Shaolin kung fu powinno być uważane za część dziedzictwa narodowego Chin i własność wszystkich Chińczyków. Tymczasem okazuje się, że świątynia ma zarejestrowanych łącznie 666 znaków towarowych we wszystkich kategoriach produktów, co nie jest samo w sobie złe, zwłaszcza że rejestracje były odpowiedzią na przywłaszczanie sobie nazwy i tworzenie za granicą „fałszywych” świątyń Shaolin⁵². Wydaje się jednak, że prewencyjnie podjęta ochrona poszła nieco za daleko, gdyż zarejestrowano takie określenia jak „South Shaolin”, „North Shaolin”, „East Shaolin” i „West Shaolin”, podczas gdy świątynia mieści się w prowincji Henan w środkowych Chinach⁵³.

Sztuki walki, a dokładnie mieszane sztuki walki (ang. mixed martial arts, MMA)⁵⁴, odegrały natomiast swoją rolę w zaostrzeniu amerykańskich przepisów dotyczących streamingu. Chociaż bowiem, jak wskazałam, ochrona autorskoprawna sportu jako takiego jest wątpliwa, to już audiowizualne relacje z gali są objęte ochroną. Tymczasem wraz z rozwojem internetu i pojawieniem się możliwości rozpowszechniania programów tą drogą, pojawiło się nowe zagrożenie dla podmiotów organizujących pojedynki

⁵² *Shaolin Temple Applies for Trademark Registration in over 80 Countries*, Xinhua News Agency 29.06.2004, <http://www.china.org.cn/english/international/99755.htm>.

⁵³ K. Davis, *Shaolin Temple's Trademark Spree Spurs Copyright Debate*, Sixth Tone 23.09.2020, <https://www.sixthtone.com/news/1006206/shaolin-temples-trademark-spree-spurs-copyright-debate>.

⁵⁴ Dyscyplina sportowa, w której zawodnicy sztuk i sportów walki walczą, używając niemal wszystkich dozwolonych w innych sportach technik, bez broni. Mieszane sztuki walki mają być widowiskiem sportowym, w którym walka toczy się przy jak najmniejszych ograniczeniach, ale jednocześnie zminimalizowaniu ryzyka śmierci i poważnych, trwałych obrażeń ciała lub kalektwa; por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Mieszane_sztuki_walki.

Zdjęcie ze strony sklepu internetowego, <https://www.sixthtone.com/news/1006206/shaolin-temples-trademark-spree-spurs-copyright-debate>

i widowiska, takich jak UFC⁵⁵. W obronie ich interesów stanęła Zuffa LLC, firma specjalizująca się w promocji sportów MMA, związana z UFC⁵⁶, będąca największym i najbardziej agresywnym antypirackim lobbystą politycznym w Stanach Zjednoczonych. Jej starania zmierzały do wprowadzenia bardziej rygorystycznych przepisów dotyczących pirackich witryn hostingowych, ale kierowała także roszczenia wobec wybranych osób fizycznych. Do głośnych spraw należał proces sądowy z Justin.tv w 2011 r. dotyczący nielegalnego przesyłania materiałów wideo z wydarzeń pay-per-view UFC na żywo przez członków i użytkowników Justin.tv.⁵⁷, zawarcie ugody na

⁵⁵ The Ultimate Fighting Championship (UFC) – największa amerykańska firma promująca mieszane sztuki walki (MMA) z siedzibą w Las Vegas w stanie Nevada, zrzesza zawodników, którzy osiągnęli najwyższy poziom w tym sporcie. UFC organizuje zawody na całym świecie, w dwunastu kategoriach wagowych (osiem dywizji męskich i cztery dywizje żeńskie) i przestrzega ujednoliconych reguł mieszanych sztuk walki; por. https://en.wikipedia.org/wiki/Ultimate_Fighting_Championship.

⁵⁶ Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Zuffa#Anti-piracy_efforts.

⁵⁷ Zuffa files suit against Justin.tv, <https://www.ufc.com.br/news/zuffa-files-suit-against-justintv>.

kwotę 32 mln dolarów w 2014 r.⁵⁸, oraz wejście w spór z Google, żądając niezwłocznego usunięcia i wyłączenia domen oraz linków do wszystkich nieautoryzowanych retransmisji, do których prawa autorskie przysługują Zuffa LLC⁵⁹. Prowadziła także lobbing na rzecz zmiany Digital Millennium Copyright Act (DMCA), ustawy z obszaru prawa autorskiego, zabraniającej tworzenia i rozpowszechniania technologii, przy użyciu których mogą być naruszone cyfrowe mechanizmy ograniczeń kopiowania⁶⁰. Ustawa ta z 1998 r. – zdaniem wielu – nie była wystarczająca, by zapobiegać nielegalnemu rozpowszechnianiu utworów w drodze streamingu⁶¹. Dość nieoczekiwane jednak wzmocnienie ochrony prawnoautorskiej (a przynajmniej niektórych uprawnionych z tytułu praw autorskich) przyszło w ustawodawstwie „covidowym”, czyli COVID-19 Stimulus Bill, ustawie pomocowej, której celem była stymulacja gospodarki, podpisanej 21.12.2020 r. Zawiera ona także kilka postanowień dotyczących własności intelektualnej, w tym m.in. dotychczasową ustawę o prawie autorskim w zakresie egzekwowania drobnych roszczeń z 2019 r. Copyright Alternative in Small-Claims Enforcement Act (CASE Act), która ustanawia system sądowy ds. drobnych roszczeń w ramach amerykańskiego Urzędu Praw Autorskich (Copyright Office) dla właścicieli praw autorskich w celu dochodzenia roszczeń z tytułu praw autorskich o niskiej wartości naruszenia⁶². COVID-19 Stimulus Bill obejmuje także Protecting Lawful Streaming Act of 2020, który znacząco zwiększa sankcje karne dla tych, którzy umyślnie i dla uzyskania korzyści handlowej

⁵⁸ Zuffa reaches settlement in \$32 million lawsuit against PPV pirate, Foxsports 12.09.2014, <https://www.foxsports.com/stories/other/zuffa-reaches-settlement-in-32-million-lawsuit-against-ppv-pirate>.

⁵⁹ UFC DMCA (Copyright) Complaint to Google, <https://www.lumendatabase.org/notices/1667733#>.

⁶⁰ Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_Millennium_Copyright_Act.

⁶¹ K. Black, *Technical Knockout: How Mix Martial Arts Will Change Copyright Enforcement on the Web*, „The Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal” 2011/3, s. 739 i n., <https://core.ac.uk/download/pdf/144230543.pdf>.

⁶² Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/CASE_Act. W obecnym stanie prawnym postępowania sądowe o naruszenie praw autorskich były długotrwałe i kosztowne, zwłaszcza dla pojedynczych twórców. Honoraria adwokatów za reprezentowanie takich osób często były większe niż odszkodowanie za naruszenie praw autorskich, co stawiało twórców w bardzo niekorzystnej sytuacji. Celem CASE Act było rozwiązanie tego rodzaju niewielkich naruszeń poprzez ustanowienie Rady ds. Roszczeń z tytułu praw autorskich jako mediatora zajmującego się takimi przypadkami. W odniesieniu do zarejestrowanych utworów chronionych prawem autorskim maksymalne roszczenie wynosi 15 tys. dolarów za utwór i 30 tys. dolarów za roszczenie, a niezarejestrowane dzieła objęte prawami autorskimi kwalifikują się do uzyskania połowy tej kwoty. Rada ds. Roszczeń z Tytułu Praw Autorskich może również wydawać zawiadomienia o zaprzestaniu naruszania; por. W. Tobin, *COVID-19 Stimulus Bill Also Includes Little-known Provision Creating New Streamlined Tribunal For Copyright Infringement Claims*, 8.01.2021, <https://www.jdsupra.com/legalnews/covid-19-stimulus-bill-also-includes-4188908/>.

lub prywatnych korzyści finansowych, nielegalnie przesyłają strumieniowo materiały chronione prawem autorskim. Wcześniej nielegalne przesyłanie strumieniowe było traktowane jako wykroczenie. Zgodnie z nowym prawem Departament Sprawiedliwości może postawić zarzuty dostawcom (a nie użytkownikom) takich nielegalnych usług⁶³. Z tych rozwiązań korzystają takie organizacje jak UFC⁶⁴.

5. Wizerunek Bruce'a Lee

Aktorem, który niewątpliwie przyczynił się do popularyzacji hongkońskich filmów akcji i samego kung fu, był Bruce Lee⁶⁵. Lee Jun-fan (ur. 27.11.1940 r., zm. 20.07.1973 r.), powszechnie znany jako Bruce Lee, był chińsko-amerykańskim mistrzem sztuk walki, aktorem, reżyserem, instruktorem sztuk walki i filozofem. Stworzył jeet kune do („drogę przechwytyjającą pięści”⁶⁶), hybrydową filozofię sztuk walki czerpiącą z różnych dyscyplin walki, uznawaną często za prekursorkę współczesnych mieszanych sztuk walki (MMA). Lee jest uważany przez komentatorów, krytyków, media i innych artystów sztuk walki za najbardziej wpływowego mistrza sztuk walki wszech czasów i ikonę popkultury XX w., który wypełnił lukę między Wschodem a Zachodem. Przypisuje mu się pomoc w zmianie sposobu przedstawiania Azjatów w amerykańskich filmach⁶⁷, zaś dla Chińczyków, Afroamerykanów i ludzi uciskanych z powodów rasowych był bohaterem

⁶³ Chociaż pojawiły się informacje, że propozycja legislacyjna obejmowała karę 10 lat pozbawienia wolności dla użytkowników. Protecting Lawful Streaming Act of 2020, <https://www.uspto.gov/ip-policy/enforcement-policy/protecting-lawful-streaming-act-2020>; F. Jensen, *The Covid Relief Bill Includes a Felony Streaming Act Aimed at Closing a „Streaming Loophole”*, Lexology 30.12.2020, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=346543f5-5777-4b07-8dc4-dcae33107adf>.

⁶⁴ I. Bhattacharya, *Bad News for Illegal UFC Fight Streamers as New Bill Imposes Crackdown*, 28.12.2020, <https://www.essentialssports.com/mma-ufc-news-bad-news-for-illegal-ufc-fight-streamers-as-new-bill-imposes-crackdown/>.

⁶⁵ Niektórzy przypisują mu zresztą dużo większe zasługi, twierdząc, że zmienił nie tylko filmy kung fu, ale także inne sztuki walki, a nawet w jakimś zakresie społeczeństwo. Tak jak wielcy artyści sprawiają, że ludzie chcą być artystami, tak istnieją artyści sztuk walki, którzy kształtują innych. *The Bruce Lee Effect: Changing the Martial Arts, Changing the World*, Black Belt Magazine 27.05.2015, <https://blackbeltmag.com/the-bruce-lee-effect>.

⁶⁶ Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Jeet_Kune_Do.

⁶⁷ Zob. https://en.wikipedia.org/wiki/Bruce_Lee.

i wybawcą. W filmach uosabiał postać jedyne go, który staje w obronie tego, w co wierzy, i który dawał złoczyńcom piekielną lekcję (wiele bolesnych kopnięć i ciosów, w tym zabójczy ruch znany jako „pięść furii”)⁶⁸. Jego tak zwany „najsłynniejszy kopniak”, za pomocą którego niszczy drewniany znak z napisem „Psom i Chińczykom wstęp wzbroniony” w okupowanym przez Japończyków filmowym Szanghaju, był czymś niesamowicie istotnym dla kraju wciąż wychodzącego ze stulecia walki z kolonializmem⁶⁹.

O zachowanie takiego wizerunku mistrza (który, jak się wydaje, był porządnym człowiekiem w rzeczywistości, a nie na potrzeby mediów) dba jego córka i założona w tym celu firma Bruce Lee Enterprises LLC⁷⁰. I to właśnie Shannon Lee złożyła skargę do chińskiej National Film Administration dotyczącą sportretowania Bruce'a Lee w filmie Quentina Tarantino *Pewnego razu w Hollywood* (*Once Upon a Time in Hollywood*)⁷¹. Tarantino pokazał aktora jako arogancką i narcystyczną postać, chełpiącą się, że jest w stanie pokonać Muhammada Alego, mimo iż wspomnienia osób, które go znały, temu przeczą⁷². Premiera filmu w Chinach została wstrzymana i choć nie podano żadnego oficjalnego wyjaśnienia, prawdopodobnie było to wynikiem wspomnianej skargi, tym bardziej że Tarantino odmówił przemontowania filmu zgodnie z chińskimi wymaganiami⁷³.

⁶⁸ Bruce Lee, *The Man Who Changed Martial Arts Movies*, <https://martialartsactionmovies.com/bruce-lee-the-man-who-changed-martial-arts-movies/>.

⁶⁹ Ta scena zapoczątkowała także długą debatę nad tym, czy taki znak rzeczywiście istniał. Por. H. Liu, *Trademark the Dragon China's thriving industry of unlicensed Bruce Lee products*, *The World of Chinese* 21.09.2016, <https://www.theworldofchinese.com/2016/09/trademark-the-dragon/>.

⁷⁰ Firma ta odkupiła prawa do wizerunku zmarłej ikony kung fu od Universal Studios w 2008 r., <https://www.theworldofchinese.com/2016/09/trademark-the-dragon/>.

⁷¹ B. Grogan, *Tarantino Film Cut From Chinese Cinemas Over Bruce Lee Controversy*, that's 23.10.2019, <https://www.thatsmags.com/china/post/29727/once-upon-a-time-in-hollywood-reportedly-pulled-from-chinese-cinemas>.

⁷² T. Gardziński, *Tarantino oskarżony o rasizm w „Pewnego razu... w Hollywood”*. Reżyser przesadza czy to tylko ostre poczucie humoru?, 19.08.2019, <https://www.spidersweb.pl/rozrywka/2019/08/19/quentin-tarantino-rasizm-pewnego-razu-w-hollywood-bruce-lee/>.

⁷³ I. Kaplan, *China Cancels Theatrical Release of Tarantino's 'Once Upon a Time in Hollywood'*. Director won't adhere to China's censors with recut version, *RollingStone* 19.10.2019, <https://www.rollingstone.com/movies/movie-news/china-once-upon-a-time-in-hollywood-901313/>; P. Brzeski, *China Cancels Release of Tarantino's 'Once Upon a Time in Hollywood' (Exclusive)*, *The Hollywood Reporter* 18.10.2019, <https://www.hollywoodreporter.com/news/china-cancels-release-tarantinos-once-a-time-hollywood-1248652>.

Pomnik Bruce'a Lee w parku rozrywki, <https://sg.trip.com/travel-guide/foshan/bruce-lee-park-91568/>

Wizerunek i nazwisko Bruce'a Lee ma dużą wartość (zarówno komercyjną, jak i sentymentalną) w Chinach także wiele lat po jego śmierci, a to z kolei zachęca niektórych do bezumownego wykorzystywania ich w obrocie gospodarczym. I tak, na obrzeżach miasta Shunde, w prowincji Guangdong, które było siedzibą przodków rodziny Lee (choć on sam nigdy tam nie mieszkał), powstał park rozrywki o powierzchni 2 tys. kilometrów kwadratowych zwany Bruce Lee Paradise Park, który obejmuje muzeum, sale koncertowe, spa i naturalny obszar widokowy oraz najwyższy na świecie, 30-metrowy, posąg Lee w jego kultowej postawie bojowej⁷⁴.

Chociaż park został utworzony za zgodą niektórych krewnych Lee, władze lokalne nie otrzymały oficjalnego pozwolenia od Bruce Lee Enterprises LLC na zarejestrowanie znaków towarowych z nazwiskiem Lee, a te już zarejestrowane zostały unieważnione. Od chwili odkupienia praw do wizerunku córka aktora doprowadziła do unieważnienia ponad 100 znaków towarowych Lee⁷⁵.

⁷⁴ *Bruce Lee Paradise*, <https://www.topchinatravel.com/china-attractions/bruce-lee-paradise.htm>.

⁷⁵ Przykładowo jedna z mieszkańek Foshan zarejestrowała 14 znaków towarowych „Bruce Lee” dla różnych produktów, w tym kawy, pierogów, cukru, galaretki ziołowej, makaronu instant, pasty do zębów i elektroniki.